

«Δεν Έχω Πατρίδα - Έχω τον Τόπο μου». Ρωμιοί της Πόλης: Χώρος - Μνήμη - Τελετουργίες της Νουρντάν Τουρκέρ¹

Παρουσίαση από την Ουτκού Οζέρ

Τα τελευταία χρόνια δημοσιεύτηκαν σειρά βιβλίων που φωτίζουν ανεπιθύμητα ζητήματα από την πρόσφατη ιστορία της σύγχρονης Τουρκίας. Μερικά από αυτά τα βιβλία προήλθαν ως αποτέλεσμα μακρών και λεπτομερών ερευνών που βασίζονται σε έρευνα αρχείων. Κάποια άλλα βασίζονται στις αφηγήσεις εκείνων που παρακολούθησαν αυτά τα γεγονότα. Ένα τέτοιο βιβλίο είναι το *Δεν έχω πατρίδα - έχω τον τόπο μου. Ρωμιοί της Πόλης: Χώρος - Μνήμη - Τελετουργίες* της Νουρντάν Τουρκέρ που δημοσιεύτηκε το 2015 από το «İletişim Yayınları». Το βιβλίο εκδόθηκε το 2018 στα ελληνικά από τις Εκδόσεις Πατάκη και στο τέλος του 2019 στα Αγγλικά από τον Peter Lang.

Το βιβλίο της Τουρκέρ βασίζεται στις διδακτορικές της σπουδές στην κοινωνική ανθρωπολογία. Η συγγραφέας αποσκοπούσε στο να εξετάσει τη σχέση μεταξύ ταυτότητας και διαφόρων τελετουργιών. Αυτό αντικατοπτρίζεται στον τουρκικό και στον ελληνικό τίτλο των βιβλίων, έχοντας και οι δύο τον υπότιτλο, «Τόπος - Μνήμη - Τελετουργία». Ωστόσο, η αγγλική έκδοση αντικατέστησε τις «τελετουργίες» με τη «μετανάστευση» στον τίτλο. Η μελέτη περίπτωσης της συγγραφέα είναι οι ελληνικές ορθόδοξες τελετουργίες ως μέρος της ταυτότητας των Ελλήνων ή αλλιώς Ρωμιών της Κωνσταντινούπολης, οι περισσότεροι από τους οποίους τώρα κατοικούν στην Ελλάδα και κυρίως στην Αθήνα. Η συγγραφέας διεξήγαγε μια σειρά συνεντεύξεων με τα μέλη αυτής της κοινότητας στην Αθήνα και την Κωνσταντινούπολη μεταξύ 2010 και 2012.

Το βιβλίο είναι διαρθρωμένο σε πέντε κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο με τίτλο «Ανθρωπολογικό Ταξίδι» αφηγείται το ταξίδι του βιβλίου και του συγγραφέα. Είναι ένα μεθοδολογικό κεφάλαιο, αλλά σε αντίθεση με τα περισσότερα μεθοδολογικά κεφάλαια, είναι γραμμένο με τρόπο που σε κάνει να θέλεις να το διαβάσεις και όχι απλώς να το παραλείψεις. Εδώ η συγγραφέας λέει

¹ Στην παρούσα παρουσίαση χρησιμοποιήθηκε η τουρκική έκδοση του βιβλίου: Türker, N. (2015) *Vatanım Yok Memleketim Var İstanbul Rumlari: Mekan - Bellek – Ritüel*. Istanbul: İletişim Yayınları.

με ειλικρίνεια το δικό της ταξίδι συγγραφής του βιβλίου, μαζί με τη σχετική βιβλιογραφία της κοινωνικής ανθρωπολογίας και συγκεκριμένα τη μεθοδολογία επιτόπιας εργασίας.

Το δεύτερο κεφάλαιο του βιβλίου ονομάζεται, πολύ εύστοχα, «Η Μνήμη της Πόλης». Η Πόλη εδώ αναφέρεται στην Κωνσταντινούπολη, που είναι ο χώρος, ο οποίος αναφέρεται στον τίτλο του βιβλίου. Υπό μία έννοια έπειτα από το δικό της ταξίδι και σε αυτό το βιβλίο, η συγγραφέας εξιστορεί το ταξίδι της Πόλης. Σε αυτό το κεφάλαιο, η συγγραφέας δίνει το ιστορικό υπόβαθρο της Κωνσταντινούπολης και του ελληνικού πληθυσμού της από τα Βυζαντινά χρόνια έως περίπου τη δεκαετία του 1970, όταν η Πόλη είχε χάσει το μεγαλύτερο μέρος αυτού του πληθυσμού. Συνοψίζονται τα γεγονότα που οδήγησαν στη μετανάστευση των Ελλήνων και συνεπώς σε μια απότομη δημογραφική αλλαγή στον πληθυσμό της Κωνσταντινούπολης, η εκστρατεία «Πολίτης, μίλα Τούρκικα!», η συγκέντρωση μη μουσουλμάνων ανδρών ηλικίας μεταξύ 25 και 45 ετών που διαμένουν στην Κωνσταντινούπολη και τη Θράκη και η αποστολή τους σε στρατόπεδα εργασίας στην Ανατολία το 1941, ο φόρος πλούτου το 1942, τα γεγονότα της 6-7 Σεπτεμβρίου του 1955, και οι απελάσεις του 1964. Το κεφάλαιο είναι ενημερωτικό για τους αναγνώστες που δεν είναι εξοικειωμένοι με το θέμα. Αλλά το πιο σημαντικό είναι ότι έχει σχεδιαστεί με τρόπο τέτοιο που συνδέεται με τα επόμενα κεφάλαια, όπου αυτή η ιστορία επαναδιατυπώνεται καθώς λαμβάνει χώρα στις αναμνήσεις των ανθρώπων.

Από αυτό το σημείο και πέρα, η συγγραφέας αφηγείται το ταξίδι των Ρωμιών της Κωνσταντινούπολης. Στην πραγματικότητα τους επιτρέπει να το λένε οι ίδιοι ή εφιστά «την προσοχή στις φωνές εκείνων που [εκείνη] πήρε συνέντευξη», όπως το ορίζει (Türker, 2015, 35). Επιτυγχάνει σε αυτήν την προσπάθεια της και το βιβλίο με πολλούς τρόπους γίνεται η φωνή των ανθρώπων που είχαν πολλά να πουν αλλά έμειναν σιωπηλοί όλα αυτά τα χρόνια. Η εμπιστοσύνη που έχουν στην συγγραφέα είναι εμφανής από τη στιγμή που της ανοίγονται. Οι συνεντεύξεις κατανέμονται στα επόμενα τρία κεφάλαια. Το πρώτο από αυτά τα κεφάλαια έχει τίτλο «Οντας Έλληνες Ορθόδοξοι» και η συγγραφέας εξετάζει τα εθνικά, γλωσσικά και θρησκευτικά σύνορα/δεσμούς αυτής της ταυτότητας. Ακολουθεί το κεφάλαιο με τίτλο «Μετανάστευση» και εδώ η συγγραφέας ασχολείται με τον ακούσιο χαρακτήρα των ελληνικών αναχωρήσεων από την Κωνσταντινούπολη και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην Ελλάδα. Το τελευταίο μέρος ονομάζεται "Χώρος και Μνήμη". Ο εν λόγω «χώρος-χώρος» είναι φυσικά η Κωνσταντινούπολη, ως ένα «αερό» μέρος για τους Έλληνες, από όπου προέρχονται, όπου ήταν εδώ και χίλια χρόνια, όπως εξέφρασε ένας από τους ερωτηθέντες (Türker, 2015, 234). Η «μνήμη» αναφέρεται σε ατομικές, συλλογικές, πολιτιστικές αναμνήσεις, που πιθανότατα θα ξεχνιόντουσαν αν δεν είχαν καταγραφεί σε αυτό το βιβλίο, το οποίο κατά κάποιο τρόπο κάνει αυτές τις αναμνήσεις και τους αφηγητές τους αθάνατους.

Το βιβλίο θα ήταν μια σημαντική ανάγνωση από πολλές απόψεις και θα προσελκύσει ακόμη και εκείνους που δεν ενδιαφέρονται ειδικά για τους Ρωμιούς της Κωνσταντινούπολης. Πρώτα απ' όλα αφορά τη μετανάστευση. Η πτυχή αυτή μεταφέρεται στον τίτλο της αγγλικής έκδοσης του βιβλίου, η οποία δεν περιλαμβάνεται, ούτε στην αρχική ούτε στην ελληνική έκδοση. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι η μετανάστευση υπήρξε στην ημερήσια διάταξη του κόσμου τα τελευταία χρόνια, λόγω της μαζικής μετανάστευσης των Σύριων, η

οποία θεωρήθηκε ως προσφυγική κρίση, την οποία αντιμετωπίζει και η Ελλάδα. Οι Ρωμιοί της Κωνσταντινούπολης, αν και αποκλείστηκαν από την ανταλλαγή πληθυσμών του 1923, δεν μετανάστευσαν οικειοθελώς, όπως ορίζει η συγγραφέας. Το γεγονός ότι «[ζούσαν] πάντα στην Κωνσταντινούπολη γνωρίζοντας ότι κάποια μέρα [αυτοί] θα πρέπει να φύγουν» (Türker, 2015, 172) συνοψίζει ολόκληρη την εμπειρία. Πράγματι, η συγγραφέας αναφέρει, εκτός από τις απελάσεις του 1964, ότι οι μεταναστεύσεις ήταν συνέπεια της αμφιβολίας, του φόβου και του άγχους, όπως ορίστηκε από τους ερωτηθέντες και ότι η ένταση αυτή που αυξάνεται από την πιθανότητα να επαναληφθούν τα γεγονότα του παρελθόντος, ήταν αποφασιστικής σημασίας για τη φυγή τους (Türker, 2015, 223). Παράλληλα με αυτό, το βιβλίο θα μπορούσε επίσης να διαβαστεί για να κατανοηθεί η ψυχολογία των μειονοτήτων. Αυτή η ψυχολογία ορίζεται με λέξεις όπως «δυσφορία», «δισταγμός», «ανησυχία», «άγχος» και «φόβος» στο βιβλίο. Ένας από τους ερωτηθέντες το περιγράφει ως «μεταφέρουμε ανεξίτηλους φόβους. Είναι μια μοναδική εμπειρία να ζεις ως μειονότητα» (Türker, 2015, 190).

Πάνω απ' όλα, το βιβλίο είναι απαραίτητο να διαβαστεί, ειδικά από εκείνους που θέλουν να κατανοήσουν την πραγματική φύση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, όχι αυτή μεταξύ των δύο κρατών αλλά αυτή μεταξύ των δύο ομάδων ανθρώπων. Αυτή η πτυχή λείπει από τις περισσότερες αναλύσεις, πράγμα που τις καθιστά ελλιπείς. Ένα άλλο πράγμα που θα ήταν ατελές χωρίς αυτή την πτυχή είναι η ιστορία της Τουρκίας. Διαφορετικοί ερωτηθέντες αναφέρουν πολλές φορές ότι οι Ρωμιοί δεν είναι «χρώμα» ή νοσταλγικό στοιχείο ανεξάρτητο από την πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα της Τουρκίας. Με τα λόγια ενός Ρωμιού της Κωνσταντινούπολης που ζει τώρα στην Αθήνα: «ένα εθνικό κράτος είναι μια καταστροφή, ιδιαίτερα για τις κοσμοπολίτικες κοινωνίες. Και ήταν μια καταστροφή για όλους, όχι μόνο για τους Ρωμιούς αλλά και για τους Τούρκους» (Türker, 2015, 283).